

M.S.Həsənov
magistrant, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
hasanov.mammad.2401@atmu.edu.az

Məqalə redaksiyaya daxil olub 01.10.2025

The article was received by editorial board on 01.10.2025

Статья принята к печати 01.10.2025

AZƏRBAYCANDA REGIONAL TURİZM POTENSIALININ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Azərbaycanın regional turizm potensialının inkişaf perspektivlərinə hərtərəfli təhlil təqdim edir. Ölkə iqtisadiyyatını neft-qaz sektorundan kənarda çeşidləndirməyə çalışdığı üçün turizm regional inkişafı təşviq etmək, ərazi bərabərsizliklərini azaltmaq və sosio-mədəni irsin qorunmasını təşviq etmək üçün strateji sahə kimi müəyyən edilmişdir. Tədqiqat turizm potensialının anlaşılması üçün nəzəri çərçivə ilə başlayaraq çoxşaxəli yanaşmadan istifadə edir. Daha sonra o, Azərbaycanın regional turizminin mövcud vəziyyətini təhlil edərək zəngin, lakin qeyri-bərabər paylanmış resursları, mövcud infrastrukturunu və dövlət tərəfindən həyata keçirilən təşəbbüsləri vurğulayır. Məqalənin əsasını gələcək inkişaf perspektivləri təşkil edir və davamlı turizm, rəqəmsal çevrilə, ekoturizm və mədəni irsdən səmərəli istifadəyə diqqət yetirir. Qlobal ən yaxşı təcrübələri və kontekstual çətinlikləri nəzərə alaraq, məqalə infrastruktur fərqlilikləri, mövsümlilik və marketing çatışmazlıqları kimi əsas maneələri müəyyən edir. Nəhayət, o, iqtisadi diversifikasiya hədəfləri və davamlı inkişaf prinsipləri ilə uyğunlaşan möhkəm, rəqəbatlı və qapsamlı regional turizm modeli yaratmaq üçün siyasət müəyyən edicilər üçün praktiki tövsiyələr təklif edir.

***Açar sözlər:** regional turizm, turizm potensialı, davamlı inkişaf, ekoturizm, mədəni irs, rəqəmsal çevrilmə, regional inkişaf.*

GİRİŞ

Turizm potensialı müəyyən bir ərazidə turizm inkişafı üçün lazımı infrastruktur, idarəetmə və marketing çərçivəsi mövcud olduqda istifadə edilə bilən təbii, mədəni, tarixi və sosio-iqtisadi resursların məcmusu kimi müəyyən edilə bilər (Hall & Page, 2014). O, təkcə mənzərələr və abidələr kimi maddi aktivləri deyil, həm də qonaqpərvərlik, yerli ənənələr və xidmət göstərmə qabiliyyəti kimi qeyri-maddi elementləri əhatə edir. Bu potensialın səmərəli həyata keçirilməsi, xüsusilə inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda regional inkişaf üçün kritik həyəcanverici amildir. Bu, sahibkarlığı təşviq edir, iş yerləri yaradır, infrastrukturunu modernləşməsinə təşviq edir və kənarlaşdırılmış ərazilərin canlanmasına kömək edə bilər, beləliklə daha balanslaşdırılmış ərazi inkişafını təşviq edir (Sharpley & Telfer, 2015).

Güclü neft-qaz iqtisadiyyatına malik Cənubi Qafqazda yerləşən postsovet respublikası Azərbaycan üçün regional turizm potensialından səmərəli istifadə etmək son dərəcə strateji əhəmiyyət kəsb edir. "Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi İnkişafın Milli Prioritetləri" kimi sənədlərdə öz əksini tapan milli inkişaf gündəliyi qeyri-neft sektorunun artımını və dinamik paytaxt Bakı ilə digər regionlar arasındakı sosial-iqtisadi fərqlərin azaldılmasını açıq şəkildə vurğulayır (Azərbaycan Respublikası, 2021). Turizm bu diversifikasiya söylərinin kərpic daşı kimi yerləşdirilir. Ölkə Zərdüşt, İslam və Avropa mədəniyyətlərinin izlərini daşıyan zəngin tarixi irslə yanaşı, Xəzər dənizi sahilindən Böyük Qafqaz dağlarına və yarımşəhra düzlərində iqlim zonalarının əlamətdar müxtəlifliyinə malikdir. Lakin turizm fəaliyyətinin və investisiyaların Bakı və Abşeron yarımadasında cəmlənməsi əhəmiyyətli çətinlik yaradır. Buna görə də, regional turizmin inkişaf perspektivlərinin sistemli tədqiqi təkcə iqtisadi məşq deyil, həm də Azərbaycanın uzunmüddətli davamlı və qapsamlı inkişaf

strategiyasının vacib komponentidir. Bu məqalə bu potensialın bütövlükdə təhlilini, mövcud şəraitin qiymətləndirilməsini, qlobal trendlər əsasında gələcək imkanların müəyyən edilməsini və həyata keçirilə bilən tövsiyələrin təklifini məqsəd qoyur.

NƏZƏRİ YANAŞMALAR

Turizm potensialının qiymətləndirilməsi sadəcə attraksiyaların inventarizasiyası ilə məhdudlaşmır. Bu, bir-biri ilə əlaqəli anlayışlar əsasında aparılan sistemli qiymətləndirməni əhatə edir. İlk növbədə, turizm resursları diqqət mərkəzində dayanır. Ziyarətçiləri cəlb edən bu əsas aktivlər təbii və mədəni-antropogen xarakter daşıyır. Təbii resurslara relyef, iqlim, su hövzələri və biomüxtəliflik aid edilsə, mədəni-antropogen resurslara tarixi abidələr, muzeylər, folklor, mətbəx və yerli həyat tərzı daxildir (Gunn & Var, 2002).

Bununla yanaşı, daşıyıcılıq qabiliyyəti də qiymətləndirmə prosesində mühüm göstərici kimi çıxış edir. Bu anlayış ərazinin fiziki mühitə zərər vermədən və ziyarətçi təcrübəsinin keyfiyyətini aşağı salmadan dəstəkləyə biləcəyi maksimum turist sayını ifadə edir. Davamlı turizm inkişafı məhz bu qabiliyyətin nəzərə alınmasından asılıdır (BMTT, 2018).

Əlavə olaraq, turizm potensialının qiymətləndirilməsində rəqabətqabiliyyətlik də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Regionun turizm rəqabətqabiliyyətliliyi əlavə olunma dəyəri, infrastrukturun keyfiyyəti, xidmət səviyyəsi, təhlükəsizlik və destinasiya marketinginin səmərəliliyi ilə müəyyən olunur (Ritchie & Crouch, 2003).

Regional turizm potensialı isə sadəcə resurslarla deyil, onların üzərində təsir göstərən bir sıra amillərin mürəkkəb qarşılıqlı təsiri ilə formalaşır. İnfrastruktur bu baxımdan əsas təməl rolunu oynayır; adekvat nəqliyyat (hava, dəmir və avtomobil yolları), kommunikasiya (su və enerji təminatı) və turizmə xas obyektlər (yaşayış və iaşə infrastrukturu) olmadan resursların səmərəli istifadəsi mümkün deyil.

Eyni zamanda, siyasət və qovernans faktorları da əhəmiyyətlidir. Aydın milli strategiya, dəstəkləyici qanunvericilik, dövlət-xüsusi sektor tərəfdaşlıqları və institusional koordinasiya turizmin inkişafı üçün əlverişli mühit yaradır. İnsan kapitalının mövcudluğu da xidmət keyfiyyətinin əsas müəyyənedicisi kimi çıxış edir. Qonaqpərvərlik, ekskursiya və idarəetmə sahəsində ixtisaslaşmış işçi qüvvəsinin formalaşdırılması olmadan dayanıqlı turizm inkişafı mümkün deyil. Marketing və brendinq isə regionun unikal dəyər təklifinin hədəf bazarlara səmərəli şəkildə çatdırılmasında həlledici rol oynayır.

Qlobal miqyasda uğurlu regional turizm modelləri Azərbaycan üçün də qiymətli dərslər təqdim edir. Gürcüstan dağ və şərab turizmi üzrə özünü effektiv şəkildə brendləşdirməklə yanaşı, yol infrastrukturu sahəsinə ciddi investisiyalar yatırmış və vizə rejimini sadələşdirmişdir (Dünya Bankı, 2020). Xorvatiya isə Adriatik sahil xəttindən səmərəli istifadə etməklə turizmin yalnız sahil zonasında cəmlənməsinin qarşısını almış, mövsümlük problemini yumşaltmaq üçün daxili ərazilərdə mədəni və ekoturizm formalarını inkişaf etdirmişdir. İtaliya və İspaniyanın bəzi regionlarında geniş yayılmış “Yavaş Turizm” hərəkəti isə yüksək dəyərli, aşağı təsirli və yerli icmalara birbaşa fayda gətirən turizm modelini təşviq etməklə Azərbaycanın kənd əraziləri üçün də uyğun bir nümunə təqdim edir. Bu təcrübələr bir daha göstərir ki, regional turizmin uğuru nişin düzgün müəyyən edilməsindən, əlaqələndirməyə yönəlmiş investisiyalardan və yerli iştirakçıların gücləndirilməsindən asılıdır.

Azərbaycanda regional turizmin mövcud vəziyyəti

Azərbaycanın regionları istifadəsi nisbətən az olan, lakin böyük potensiala malik turizm resursları ilə zəngindir. Bu resurslar həm təbii, həm də mədəni-tarixi baxımdan yüksək dəyər daşıyır. Təbii resurslar çərçivəsində Böyük və Kiçik Qafqaz dağları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qusar, Qəbələ və Qax rayonları piyada səyahət, xizək və alpinizm turizmi üçün əlverişli şəraitə malikdir. Xəzər dənizinin sahil zonası, xüsusilə Lənkəran və Astara rayonları, çimərlik turizmi və talasoterapiya üçün geniş imkanlar təqdim edir. Azərbaycanın təbii fenomenləri sırasında Qobustan və Gədəbəyin palçıq vulkanları, İstisu geotermal bulaqları, həmçinin UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmiş Talış dağlarının hirkan meşələri xüsusi yer tutur.

Mədəni-tarixi resurslar baxımından da Azərbaycan zəngin irsə malikdir. Qobustanın petroqlifləri (UNESCO), Şəkinin Xan Sarayı (UNESCO abidəsi) və Şamaxının orta əsr memarlıq kompleksləri ölkənin qədim sivilizasiya ənənələrini əks etdirir. İpək Yolunun tarixi mirası da bu

kontekstdə diqqətəlayiqdir: Şəki, Ordubad və digər regionlardakı karvansaraylar həmin dövrün ticarət və mədəniyyət mərkəzləri kimi mühüm rol oynamışdır. Bundan əlavə, Naxçıvan Muxtar Respublikası Yusif İbn Küseyir türbəsi və Əlincə qalası kimi unikal tarixi məkanları ilə seçilir.

Son illərdə dövlət siyasəti çərçivəsində turizm infrastrukturuna edilən investisiyalar regionların inkişafına mühüm töhfə vermişdir. “Regionların Sosial-İqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı” və onun ardıcıl mərhələləri nəticəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə olunmuşdur. Bu irəliləyişlər sırasında Qəbələ, Lənkəran, Zaqatala və Naxçıvanda müasir hava limanlarının inşası, Qəbələ və Şəkidə yerləşən xizək kurortlarının (Şahdağ Turizm Mərkəzi, Tufandağ Turizm Mərkəzi) yaradılması, müasir mehmanxana komplekslərinin istifadəyə verilməsi xüsusi vurğulanmalıdır. Eyni zamanda, karvansaraylar və məscidlər də daxil olmaqla tarixi abidələrin bərpası turizm təkliflərinin zənginləşdirilməsinə xidmət etmişdir.

Azərbaycan Turizm Bürosunun (ATB) yaradılması isə ölkənin beynəlxalq səviyyədə təşviqinin institusional əsasını möhkəmləndirmişdir. ATB “Odlar Yurdu” konsepti ilə Azərbaycanı qlobal turizm bazarında təqdim edir və ölkənin regional turizm resurslarının tanıtılmasında mühüm rol oynayır (ATB, 2023).

İnkişaf perspektivlərinin təhlili

Azərbaycanın regional turizminin inkişafı üçün mövcud zəif cəhətlərin aradan qaldırılması və mövcud imkanlardan səmərəli istifadə edilməsi strateji yanaşma tələb edir. Bu kontekstdə bir sıra perspektiv istiqamətlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İlk növbədə, davamlılıq qlobal turizm meyilləri fonunda mühüm imkanlar yaradır. Azərbaycanın təmiz dağ ekosistemləri, Göygöl, Şirvan və Hirkan milli parkları, eləcə də müxtəlif su-bataqlıq əraziləri dayanıqlı ekoturizm sektorunun inkişafı üçün əlverişli zəmin təşkil edir.

Bu istiqamətdə cəmiyyət əsaslı turizmin (CƏT) inkişafı xüsusi vurğulanmalıdır. Yerli icmaların turizm müəssisələrini – ailə mehmanxanaları, təbiət ekskursiyaları və əl işlərinin satışı kimi fəaliyyətləri – idarə etməsi və sahibkarlıqda iştirak etməsi iqtisadi faydaların bölgələrdə qalmasını təmin etməklə yanaşı, təbii və mədəni resurslar üzərində himayədarlıq hissini də gücləndirir. Bu model üçün Xınalıq (Quba) və İlisu (Qax) kəndləri mühüm potensiala malikdir. Eyni zamanda, turizm məhsullarının beynəlxalq davamlılıq meyarlarına, xüsusilə Qlobal Davamlı Turizm Şurasının təlimatlarına uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi və sertifikatlaşdırılması ekoloji məsuliyyətli və şüurlu səyyahların cəlb edilməsi baxımından vacibdir.

Texnologiyanın tətbiqi də regional turizmdə mühüm bərabərləşdirici amil rolunu oynaya bilər. Bu çərçivədə rəqəmsal hekayəçilik alətləri – yüksək keyfiyyətli virtual turlar, 360 dərəcəli videolar və artırılmış reallıq tətbiqləri – ziyarətçi təcrübəsini zənginləşdirərək səfərdən əvvəl maraq oyatmaq üçün təsirli vasitələrdir. Platforma iqtisadiyyatı da regionlar üçün geniş imkanlar açır; ailə mehmanxanaları, yerli bələdçilər və sənətkarlıq emalatxanalarını vahid rəqəmsal məkanda birləşdirən platformaların yaradılması turizm təkliflərini həm yerli, həm də beynəlxalq səyyahlar üçün daha əlçatan edəcəkdir. Bundan əlavə, ağıllı destinasiya idarəetmə sistemlərinin tətbiqi turist axınlarını balanslaşdırmağa, həddindən artıq yığılmanın qarşısını almağa və nəqliyyatla yanaşı xidmətlər haqqında real vaxt məlumatı təqdim etməyə imkan verə bilər.

Sadəcə passiv müşahidəyə əsaslanan turizm təcrübəsindən kənara çıxaraq, yaradıcı turizmin inkişafı da regional potensialın artırılmasına xidmət edə bilər. Bu yanaşma ziyarətçilərin autentik mədəni təcrübələrdə birbaşa iştirakını təşviq edir (Richards, 2020). Məsələn, Qubada ənənəvi xalçaçılıq üzrə ustad dərsləri, Şəkidə keramika emalatxanalarında praktiki məşğələlər və ya Lənkəranda sitrus məhsulları əsasında kulinariya təcrübələri yaradıcı turizm üçün perspektivli nümunələrdir. Eyni zamanda, muğam musiqisi, ədəbiyyat və milli mətbəxin təqdim olunduğu mədəni festivalların təsis edilməsi xüsusi niş bazarların cəlb olunmasına, turizm mövsümünün isə əhəmiyyətli dərəcədə uzadılmasına şərait yarada bilər.

Azərbaycanın regional turizm sektorunun inkişafı bir sıra sistemli çətinliklərlə üzləşir. İnfrastrukturun mövcud vəziyyəti müəyyən üstünlüklərə malik olsa da, xüsusilə son mil əlaqələrinin zəifliyi və regionlararası yol keyfiyyətinin aşağı səviyyədə qalması turizm axınının genişlənməsinə ciddi maneələr yaradır. Bu amil turistlərin regionlar üzrə hərəkət imkanlarını məhdudlaşdırmaqla yanaşı, bölgələrin rəqabət qabiliyyətini də zəiflədir. Digər mühüm məqam insan kapitalı ilə bağlıdır.

Xidmət keyfiyyətinin təminində və peşəkar bacarıqların inkişafında regional boşluqlar mövcuddur ki, bu da beynəlxalq standartlara uyğun turizm təcrübəsinin formalaşmasına mane olur.

Marketing siyasətində də balanssızlıq müşahidə edilir. Beynəlxalq səviyyədə aparılan təşviqat fəaliyyətləri əsasən paytaxt Bakı üzərində cəmlənmişdir və regionların unikal satış təklifləri lazımı şəkildə qlobal auditoriyaya təqdim olunmur. Bu vəziyyət regionların fərqli mədəni, təbii və ekoloji resurslarının tanınmasını məhdudlaşdırır. Turizmin mövsümlük xarakteri də əlavə çətinliklər yaradır; sektor əsasən yay ayları və qısa qış mövsümü ilə məhdudlaşır. İdarəetmə və normativ mühit baxımından isə bürokratik prosedurlar kiçik və orta turizm müəssisələrinin (KOTM) fəaliyyətinə mane olaraq onların dayanıqlılığını zəiflədir.

Mövcud problemlərin aradan qaldırılması üçün kompleks tədbirlər zəruridir. İnfrastrukturun təkmilləşdirilməsi istiqamətində regional mərkəzləri birləşdirən yol və dəmir yolu şəbəkələrinin inkişafına prioritet verilməli, uzaq turizm ərazilərində kommunikasiya imkanlarının genişləndirilməsi üçün dövlət-xüsusi sektor tərəfdaşlıqları təşviq edilməlidir. İnsan kapitalının gücləndirilməsi məqsədilə regionlarda peşə məktəbləri və beynəlxalq tərəfdaşlıq əsasında qonaqpərvərlik təlim mərkəzlərinin yaradılması, eyni zamanda, ixtisaslı mütəxəssislərin Bakıdan regionlara cəlb olunması üçün stimullaşdırıcı mexanizmlərin tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Marketing sahəsində Azərbaycan Turizm Bürosu (ATB) regionların potensialını daha effektiv təqdim etməli və sub-brendlər yaratmaqla (məsələn, “Azərbaycan Alpları”, “Xəzər Rivierası”) fərqli turizm segmentlərini hədəfləməlidir. Bundan əlavə, macəra, mədəniyyət və ekoturizm sahəsində ixtisaslaşmış beynəlxalq tur operatorları ilə əməkdaşlıq gücləndirilməli, rəqəmsal platformalar vasitəsilə qlobal auditoriyaya çıxış imkanları genişləndirilməlidir. Mövsümlük probleminin azaldılması üçün isə yaz aylarında piyada marşrutlarının təşviqi, payız mövsümündə mədəni festivalların keçirilməsi, həmçinin muzeylər və sağlamlıq mərkəzləri kimi ilboyu fəaliyyət göstərən turizm obyektlərinin inkişafı məqsədəuyğun hesab olunur.

İnzibati maneələrin aradan qaldırılması istiqamətində KOTM-lər üçün biznes qeydiyyatı və lisenziyaləşdirmə prosedurları sadələşdirilməli, icma əsaslı turizm təşəbbüslərinin inkişafına dəstək məqsədilə mikro-finans alətləri və qrant mexanizmləri tətbiq edilməlidir. Bu yanaşma bir tərəfdən yerli sahibkarlığın möhkəmlənməsinə, digər tərəfdən isə regional turizm sektorunun dayanıqlı və rəqəbatqabiliyyətli inkişafına töhfə verə bilər.

NƏTİCƏ

Regional turizm potensialının inkişafı Azərbaycanın gələcəyi üçün mürəkkəb, lakin vacib vəzifədir. Ölkə strategiya və davamlı şəkildə idarə olunduqda neft sektorundan kənarda güclü sosial-iqtisadi inkişaf mühərrikinə çevrilə bilən müxtəlif və unikal resursların möhkəm təməlinə malikdir. Mövcud vəziyyət əhəmiyyətli dövlət investisiyaları və yaxşılaşdırılmış infrastruktur ilə xarakterizə olunur, lakin ərazi disbalansları və daha çox peşəkarlıq və bazar diversifikasiyası ehtiyacı ilə üzləşir.

Gələcək perspektivlər qlobal trendləri qəbul etməkdədir: kütləvi turizmdən yüksək dəyərli niş bazar(lar)ına keçid, davamlılığa və icma iştirakına üstünlük vermək və artırılmış əlavə olunma və təcrübə üçün rəqəmsal alətlərdən səmərəli istifadə. Beynəlxalq ən yaxşı təcrübələrdən öyrənməklə və daxili çətinliklərini hədəflənmiş siyasət müdaxilələri vasitəsilə diqqətlə həll etməklə Azərbaycan regionlarını canlı, rəqəbatlı və autentik turizm destinasiyalarına çevirə bilər. Bu, təkcə iqtisadi diversifikasiyaya kömək etməyəcək, həm də milli mədəni irsin qorunmasına və daha ədalətli cəmiyyətin formalaşmasına xidmət edəcək. Qarşıda duran yol Azərbaycanın regionlarında saxlanılan vədin tam həyata keçirilməsi üçün hökumət, özəl sektor, yerli icmalar və beynəlxalq tərəfdaşların səylərini səfərbər etmək tələb edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Turizm Bürosu (ATB). (2023). Azərbaycan Haqqında.
<https://azerbaijan.travel/az>

2. Gunn, C.A., & Var, T. (2002). Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases (4th ed.). Routledge.

3. Hall, C.M., & Page, S.J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space* (4th ed.). Routledge.
4. Azərbaycan Respublikası. (2021). "Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi İnkişafın Milli Prioritetləri". Prezidentin Sərəncamı. <https://president.az/articles/50474>
5. Richards, G. (2020). Creative tourism: A new paradigm? *Journal of Tourism and Cultural Change*, 18(1), 1-11.
6. Ritchie, J.R. B., & Crouch, G.I. (2003). *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. CABI Publishing.
7. Sharpley, R., & Telfer, D.J. (Eds.). (2015). *Tourism and Development: Concepts and Issues* (2nd ed.). Channel View Publications.
8. BMTT (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Turizm Təşkilatı). (2018). *Turizm Daşıyıcılıq Qabiliyyəti*. BMTT.
9. Dünya Bankı. (2020). *Gürcüstan Turizm Sektorunun İslahı: Bərpa və Transformasiyaya*. <http://documents.worldbank.org/curated/en/454331601856402080/Georgia-Tourism-Sector-Reform-A-Path-to-Recovery-and-Transformation>

M.S.Hasanov

master student, Azerbaijan Tourism and Management University

Development perspectives of regional tourism potential in Azerbaijan

Abstract

This study provides a comprehensive analysis of the development perspectives of Azerbaijan's regional tourism potential. As the country seeks to diversify its economy beyond the oil and gas sector, tourism has been identified as a strategic domain to foster regional development, reduce territorial disparities, and promote the preservation of socio-cultural heritage. The research employs a multidimensional approach, beginning with a theoretical framework for understanding tourism potential. It subsequently analyzes the current state of regional tourism in Azerbaijan, highlighting its abundant yet unevenly distributed resources, existing infrastructure, and government-led initiatives. The core of the article focuses on future development perspectives, emphasizing sustainable tourism, digital transformation, ecotourism, and the effective utilization of cultural heritage. Taking into account global best practices and contextual challenges, the study identifies key obstacles such as infrastructural disparities, seasonality, and marketing deficiencies. Ultimately, it offers practical recommendations for policymakers aimed at establishing a resilient, competitive, and inclusive regional tourism model aligned with economic diversification goals and sustainable development principles.

Keywords: *regional tourism, tourism potential, sustainable development, ecotourism, cultural heritage, digital transformation, regional development.*